

Верховний
Суд

Кредитні відносини в умовах воєнного стану: формування судової практики

Ольга Ступак,
суддя КЦС ВС

Національна школа суддів України
Харківське регіональне відділення

Питання для обговорення:

1. Зміни законодавства у сфері споживчого кредитування.
2. Висновки Верховного Суду за 2021-2022 року в справах з кредитних правовідносин.
3. Типові помилки при вирішенні кредитних спорів.

Зміни у законодавстві (військовослужбовці):

Статтю 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року доповнено пунктом 15 (Закон № 1275-VII від 20 травня 2014 року):

«15. Військовослужбовцям з початку і до закінчення особливого періоду, а резервістам та військовозобов'язаним - з моменту призову під час мобілізації і до закінчення особливого періоду штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами, а також проценти за користування кредитом не нараховуються.»

До пункту 15 статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII внесено зміни (Закон № 1357-IX від 30 березня 2021 року):

«15. Військовослужбовцям, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, на весь час їх призову, а військовослужбовцям під час дії особливого періоду, які брали або беруть участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, які перебували або перебувають безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, - штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами, а також проценти за користування кредитом не нараховуються.»

Зміни у законодавстві (військовослужбовці):

«15. Військовослужбовцям, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, на весь час їх призову, а військовослужбовцям під час дії особливого періоду, які брали або беруть участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у ... областях, забезпеченні їх здійснення, які перебували або перебувають безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, - штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами, а також проценти за користування кредитом не нараховуються.»

Зміни від зміни згідно із Законом № 2459-IX від 27.07.2022:

«15. Військовослужбовцям, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, на весь час їх призову, а військовослужбовцям під час дії особливого періоду, які ...областях, забезпеченні їх здійснення, які перебували або перебувають безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, - штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами, а також проценти за користування кредитом не нараховуються, **крім кредитних договорів щодо придбання майна, яке віднесено чи буде віднесено до об'єктів житлового фонду (житлового будинку, квартири, майбутнього об'єкта нерухомості, об'єкта незавершеного житлового будівництва, майнових прав на них), та/або автомобіля.»**

Зміни у законодавстві (на період АТО):

Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» (від 02 вересня 2014 року № 1669-VII):

«Стаття 2. Мораторій на нарахування пені та штрафів на основну суму заборгованості за кредитними зобов'язаннями

На час проведення антитерористичної операції забороняється нарахування пені та/або штрафів на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики з 14 квітня 2014 року громадянам України, які зареєстровані та постійно проживають або переселилися у період з 14 квітня 2014 року з населених пунктів, визначених у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція, а також юридичним особам та фізичним особам - підприємцям, що провадять (провадили) свою господарську діяльність на території населених пунктів, визначених у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція.

Банки та інші фінансові установи, а також кредитори зобов'язані скасувати зазначеним у цій статті особам пеню та/або штрафи, нараховані на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами і договорами позики у період проведення антитерористичної операції.»

Статтю 2 після частини другої Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02 вересня 2014 року № 1669-VII доповнено новою частиною згідно із Законом № 2266-VIII від 21 грудня 2017 року:

Зміни у законодавстві (на період АТО):

Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» (від 02 вересня 2014 року № 1669-VII):

Статтю 2 після частини другої Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02 вересня 2014 року № 1669-VII доповнено новою частиною згідно із Законом № 2266-VIII від 21 грудня 2017 року:

«Положення частин першої і другої цієї статті не поширюються на нарахування пені та/або штрафів на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики, укладеними з юридичними особами і фізичними особами - підприємцями, місцезнаходженням яких є територія проведення антитерористичної операції, крім населених пунктів згідно з переліками, передбаченими частиною четвертою статті 4 цього Закону, якщо такі договори укладені після 1 січня 2018 року або до яких після 1 січня 2018 року за погодженням сторін вносилися зміни в частині продовження строків виконання зобов'язань та/або зменшення розміру процентів, штрафних санкцій».

Зміни у законодавстві (ВПО Крим):

Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» (від 12 серпня 2014 року № 1636-VII):

«Стаття 14. Евакуація громадян з тимчасово окупованої території України

14.2. Упродовж строку тимчасової окупації внутрішньо переміщена особа з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим звільняється від обов'язку погашення основної суми іпотечного кредиту та нарахованих відсотків за ним, якщо об'єктом іпотеки є майно, розташоване (zareєстроване) на території, що після укладення такого іпотечного договору була тимчасово окупована. Національний банк України приймає рішення про зміну класифікації таких іпотечних кредитів або інші рішення з метою недопущення погіршення ліквідності (фінансового стану) кредитора. (Норми цього пункту не поширюються на нерухоме житлове майно, загальна площа якого перевищує показники, встановлені статтею 266 Податкового кодексу України).

На громадянина України, який виїжджає з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим за межі державного кордону України на місце постійного проживання або змінює своє громадянство, не поширюються норми цього пункту.»

Зміни у законодавстві (ВПО Крим, Донецька та Луганська області):

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII доповнено статтею 9-2 згідно із Законом № 1646-IX від 14 липня 2021 року:

«Стаття 9-2. Звільнення внутрішньо переміщених осіб, які залишили або покинули своє місце проживання на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя, тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях ... від негативних наслідків невиконання грошових зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики .

1. Загальна сума процентів за кредитним договором та/або договором позики, боржником за яким є внутрішньо переміщена особа, яка у період після 20 лютого 2014 року залишила або покинула своє місце проживання на тимчасово окупованій території ... не може перевищувати суми процентів, нарахованої протягом строку, на який надавався кредит (позики), за мінімальною ставкою, визначеною договором.

2. За невиконання чи неналежне виконання внутрішньо переміщеною особою, визначеною частиною першою цієї статті, зобов'язань за кредитним договором та/або договором позики не нараховується неустойка (штраф, пеня), не настає відповідальність у вигляді сплати суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення та процентів річних від простроченої суми, не застосовуються інші санкції майнового характеру.

Зміни у законодавстві (ВПО Крим, Донецька та Луганська області):

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII доповнено статтею 9-2 згідно із Законом № 1646-IX від 14 липня 2021 року:

3. Кредитор з урахуванням вимог частин першої та другої цієї статті зобов'язаний здійснити перерахунок заборгованості за кредитним договором та/або договором позики у семиденний строк з дня надходження письмового звернення від внутрішньо переміщеної особи. У разі невиконання кредитором свого обов'язку щодо здійснення перерахунку заборгованості за кредитним договором та/або договором позики на умовах, визначених цією статтею, така заборгованість вважається автоматично перерахованою на наступний день після закінчення відповідного семиденного строку з дня надходження до кредитора письмового звернення від внутрішньо переміщеної особи.

4. Відступлення (продаж, передання) права вимоги за кредитним договором та/або договором позики, позичальником за яким є внутрішньо переміщена особа, визначена частиною першою цієї статті, без згоди боржника забороняється. Дія абзацу першого цієї частини не поширюється на кредиторів, віднесених до категорії неплатоспроможних, а також на банки, щодо яких здійснюються процедури виведення з ринку відповідно до Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб".

Зміни у законодавстві (ВПО Крим, Донецька та Луганська області):

Статтю 9-2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII змінено Законом №2417-IX від 18 липня 2022 року

у назві слова "тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях" замінити словами "тимчасово окупованій Російською Федерацією території України";

у частині першій слова та цифри "яка у період після 20 лютого 2014 року залишила або покинула своє місце проживання на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя" замінити словами "яка у період після дати початку тимчасової окупації залишила або покинула своє місце проживання на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України", а слова "тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях" виключити;

у частині шостій: абзац другий викласти в такій редакції:

"до дати початку тимчасової окупації з позичальниками, які після зазначеної дати залишили або покинули своє місце проживання на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України";

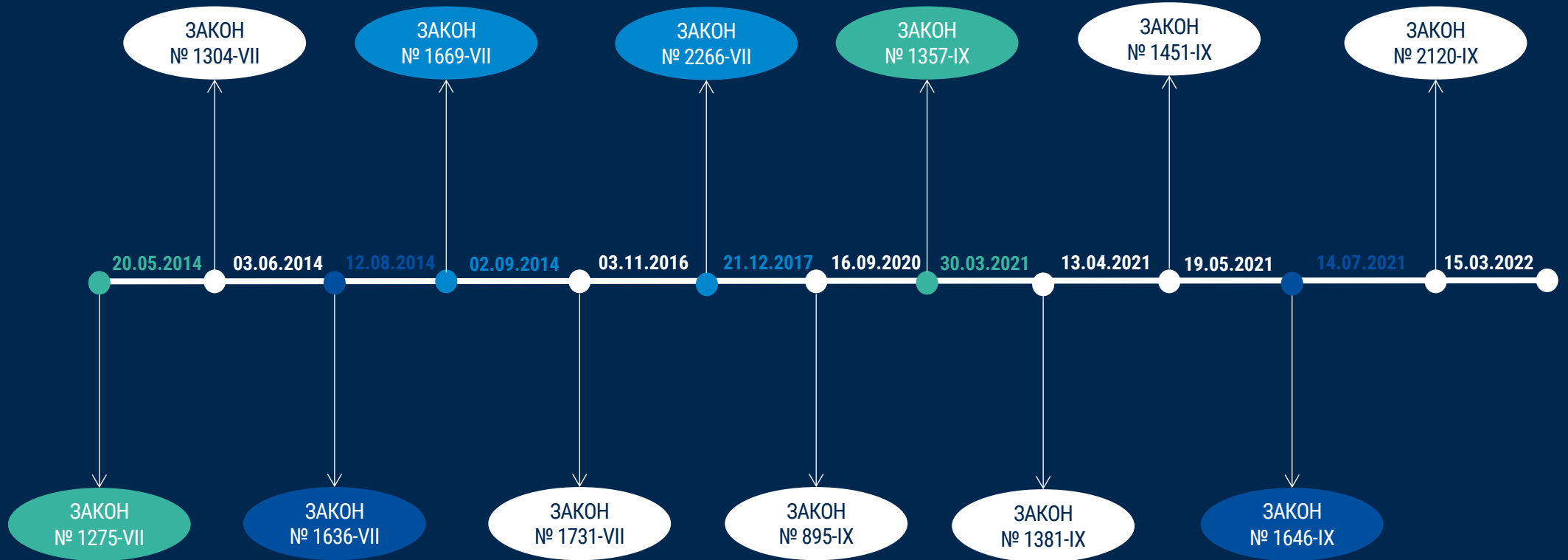
в абзаці третьому слова "тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях" виключити;

абзац п'ятий викласти в такій редакції:

"залишили або покинули своє місце проживання на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та в яких станом на дату початку тимчасової окупації наявне прострочення сплати платежів за кредитними договорами та/або договорами позики";

в абзаці шостому слова "тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях" виключити.

Правове регулювання кредитних правовідносин (2014-2022 рр.)

Зміни до Цивільного Кодексу України

«Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України 2003 року доповнено пунктами 18 і 19 згідно із Законом № 2120-IX від 15 березня 2022 року:

«18. У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

19. У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257-259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються на строк його дії.»

Зміни до Закону України «Про іпотеку»

Розділ VI «Прикінцеві положення» Закону України «Про іпотеку» доповнено пунктом 5-2 згідно із Законом № 2120-IX від 15 березня 2022 року:

«5-2. У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування щодо нерухомого майна (нерухомості), що належить фізичним особам та перебуває в іпотеці за споживчими кредитами, зупиняється дія статті 37 (у частині реалізації права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки), статті 38 (у частині реалізації права іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки), статті 40 (у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судові рішення про звернення стягнення на такі об'єкти), статей 41, 47 (у частині реалізації предмета іпотеки на електронних торгах) цього Закону.

Приклади застосування положень цієї статті

Постанова КЦС ВС від 22 червня 2022 року справа № 296/7213/15

Постанова ВП ВС від 08 червня 2021 року у справі № 346/1305/19 провадження 14-181 цс 20) (пріоритет іпотекодержателя)

Іпотекодержатель, зокрема і новий кредитор, який набув прав іпотекодержателя від банку чи іншої фінансової установи, може безперешкодно реалізувати право на задоволення своїх вимог до боржника переважно перед іншими його кредиторами, зокрема, шляхом реєстрації права власності за ним на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання у порядку, встановленому статтею 37 Закону України «Про іпотеку».

Накладення арешту на заставлене майно не позбавляє кредитора права задовольнити його вимоги в майбутньому і не скасовує для нього правил пріоритетності, передбачених Законом України «Про іпотеку» (п. 50 постанови).

Іпотекодержателю не може бути відмовлено у державній реєстрації права власності на іпотечне майно, у зв'язку із наявністю інших зареєстрованих обтяжень.

Постанова ВП ВС від 13 липня 2022 року у справі № 496/3134/19

(нікчемність умов кредитного договору щодо оплатності послуги з надання інформації)

ВП ВС відступила від правового висновку КЦС ВС щодо можливості встановлення у кредитному договорі комісії за обслуговування кредиту, визначивши, що умова договору про споживчий кредит, укладеного після набуття чинності Законом України «Про споживче кредитування» (10 червня 2017 року), щодо оплатності інформації про стан кредитної заборгованості, яку споживач вимагає один раз на місяць, є нікчемною відповідно до частин першої та другої статті 11, частини п'ятої статті 12 Закону України «Про споживче кредитування». Якщо сторона правочину вважає його нікчемним, то вона за загальним правилом може звернутися до суду не з вимогою про визнання нікчемного правочину недійсним, а за застосуванням наслідків виконання недійсного правочину (наприклад, з вимогою про повернення одержаного на виконання такого правочину), обґрунтовуючи свої вимоги нікчемністю правочину

Постанова ВП ВС від 13 липня 2022 року у справі № 363/1834/17

(оспорюваність умов кредитного договору, укладеного до 13 січня 2006 року, про плату за обслуговування кредиту)

ВП ВС відступила від правового висновку КЦС ВС щодо нікчемності умов кредитного договору про плату за управління кредитом, визначивши, що умова договору про надання споживчого кредиту, укладеного до 13 січня 2006 року, стосовно встановлення додаткової плати (комісії) за обслуговування споживчого кредиту є оспорюваною. Таку умову суд може визнати недійсною, зокрема через невідповідність частині першій статті 203 ЦК України (пункту 6 частини першої статті 3, частині третій статті 509 ЦК України, частині першій статті 21 Закону України «Про захист прав споживачів» у редакції, чинній до 13 січня 2006 року, частині третій статті 55 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). Зобов'язання кредитора перерахувати заборгованість за договором (аналогічно, як і списати якусь її частину, якої стосується спір) – це належний спосіб захисту прав боржника, якщо він не має наміру сплачувати борг, бо не згоден із визначеним кредитором розміром, а кредитор на вимогу боржника суму заборгованості не перераховує та не звертається до суду за її стягненням.

Постанова ВП ВС від 13 липня 2022 року у справі № 199/8324/19

Державна реєстрація права власності за іпотекодержателем не свідчить про суперечність зареєстрованому обтяженню – арешту майна на користь самого іпотекодержателя та не є порушенням пункту 6 частини першої статті 24 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» у сукупності з пунктом 5 цієї ж частини (у правовідносинах, що виникли до 4 лютого 2019 року).

Позов про витребування нерухомого майна є належним способом захисту прав іпотекодавця, який вважає, що його право порушене державною реєстрацією права власності на предмет іпотеки за іпотекодержателем на підставі договору про задоволення вимог іпотекодержателя (відповідного застереження про задоволення вимог іпотекодержателя). Вимоги про скасування рішень, записів про державну реєстрацію права власності іпотекодержателя на таке майно не є необхідними для відновлення його права.

Постанова ОП КЦС від 01 березня 2021 року у справі № 201/16014/13

(перехід права власності на іпотечне майно в порядку спадкування як підстава для заміни сторони виконавчого провадження при виконанні рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки)

Відповідно до статті 23 Закону України «Про іпотеку» до нового власника іпотечного майна переходять всі права та обов'язки іпотекодавця за іпотечним договором, у тому обсязі й на тих умовах, на яких вони належали іпотекодавцю на момент укладення договору про відчуження іпотечного майна, у тому числі права й обов'язки боржника у виконавчому провадженні з примусового виконання рішення суду про звернення стягнення на предмет іпотеки, що є підставою для заміни боржника у виконавчому провадженні.

Постанова ОП КЦС від 23 травня 2022 року у справі № 393/126/20 (паспорт споживчого кредитування)

Під формою правочину розуміється спосіб вираження волі сторін та/або його фіксація. Правочин оформлюється шляхом фіксації волі сторони (сторін) та його змісту. Така фіксація здійснюється різними способами. Першим і найпоширенішим з них є складання одного або кількох документів, які текстуально відтворюють волю сторін. Зазвичай правочин фіксується в одному документі. Це стосується як односторонніх правочинів (наприклад, складення заповіту), так і договорів (дво- і багатосторонніх правочинів). Домовленість сторін дво- або багатостороннього правочину, якої вони досягли, фіксується в його тексті, який має бути ідентичним у всіх сторін правочину.

Потрібно розмежовувати форму правочину та спосіб підтвердження виконання переддоговірного обов'язку кредитодавцем по наданню споживачу інформації, необхідної для порівняння різних пропозицій кредитодавця. Способом підтвердження виконання переддоговірного обов'язку кредитодавця є паспорт споживчого кредиту. Ознайомлення з паспортом споживчого кредиту, його підписання споживачем не означає укладення договору про споживчий кредит та дотримання його форми, оскільки в паспорті кредиту не відбувається фіксація волі сторін договору та його змісту.

Постанова КЦС ВС від 02 лютого 2022 року у справі №756/15524/18
(належний склад відповідачів у справі з вимогами про визнання договору іпотеки
недійсним, скасування державної реєстрації обтяжень)

Постанова КЦС ВС від 27 жовтня 2021 року у справі №755/13391/19
(межі відповідальності спадкоємців боржника)

Постанова КЦС ВС від 27 липня 2022 року у справі №205/3695/18
(неможливість звернення стягнення на предмет іпотеки, який перебуває у власності
третьої особи)

Постанова КЦС ВС від 24 серпня 2022 року у справі №274/5622/16
(стягнення підвищених відсотків)

Постанова КЦС ВС від 18 липня 2022 року у справі №223/499/20
(неможливість стягнення інфляції, якщо борг визначено у еквіваленті; штрафні санкції
не нараховуються, бо відповідач зареєстрований у зоні АТО; позовна давні – з дня
порушення права кредитора, а не з дня реєстрації відомостей про звернення стягнення

Верховний
Суд

Дякую за увагу!